

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОЧІКУВАННЯ ПІДЛІТКАМИ СВОГО МАЙБУТНЬОГО

Н.М. Пічко

Херсонський державний університет, adamsonolya@gmail.com

Науковий керівник: доктор психологічних наук, доцент І. С. Попович

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сучасні підлітки ростуть та розвивають в час змін та реформ в країні. Це час надзвичайно важкий та переломний для будь-якої особистості. Різкі зміни призводять до порушення часової перспективи особистості та руйнування життєвих цілей, планів та очікувань [3; 5].

Ось тут і постає головна проблема цього віку – підліток зазвичай не має зрілого, реалістичного уявлення та плану майбутнього, зазвичай життя обмежується одним днем, цілі та завдання не структуровані, не мають чіткого формулювання.

Саме тому постає питання в дослідженні і вивченні з принципово нового боку бачення підлітками свого майбутнього, а саме через призму соціально-психологічних очікувань. Осередком дослідження постає підлітковий вік, оскільки особистість стоїть на межі дитинства та дорослого життя. Від того який саме крок вона зробить залежить не тільки її теперішнє, а й майбутнє.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Соціально-психологічні очікування, експектації, надії, сподівання останнім часом дуже часто зустрічаються в науковій літературі [4]. Пояснити це можна все більшою науковою увагою та зацікавленістю очікуваннями людини щодо різних напрямків її життя та діяльності [1; 5].

В учнівських колективах соціальним очікуванням, експектаціям, сподіванням приділяли увагу такі науковці як М. Й. Боришевський, Л. І. Гаврищак, Я. Л. Коломінський, Н. В. Кузьменко, С. Є. Кулачківська, О. Ю. Осадько, С. П. Тищенко та ін. Загальнотеоретичні та методологічні аспекти дослідження соціальних очікувань посідають значне місце у працях

таких психологів сучасності: К. О. Абульханова-Славська, І. С. Попович, О. В. Тишковський та ін.

Р. Б. Бернс, О. Є. Блинова, М. С. Бобнева, М. Й. Боришевський, В. О. Васютинський, Я. Л. Коломінський, О. М. Леонтьєв, С. Л. Рубінштейн, В. О. Татенко, Т. Шибутані та ін. вивчали теорії активності суб'єкта в процесі діяльності та спілкування.

Соціальна значущість, актуальність проблеми, її недостатня розробленість у соціально-психологічній теорії та практиці зумовили вибір теми нашого дослідження: «Соціально-психологічні очікування підлітками свого майбутнього».

Мета статті: полягає у теоретичному обґрунтуванні та емпіричному дослідженні соціально-психологічних очікувань підлітками свого майбутнього.

Виклад основного матеріалу. Дослідження виконувалося на базі Станіславської ЗПЗСО І-ІІІ ступенів імені К. Й. Голобородька. В дослідженні взяли участь 83 респонденти, з них 36 жіночої статі (43,4%) і 47 чоловічої статі(56,6%), віком від 11 до 15 років. Метою психодіагностики було дослідження та аналіз соціальних очікувань майбутнього школярів підліткового віку. Для дослідження були використані дві методики, а саме опитувальник «Рівень соціальних очікувань» (І. С. Попович, 2015) та проективна методика «Минуле, теперішнє, майбутнє» С. М. Меджидової.

Результати опитувальника «Рівень соціальних очікувань». Метою проведення даного опитувальника є визначення рівня соціальних очікувань, рівня обізнаності про передбачуваний перебіг подій, рівня очікуваного ставлення до учасників взаємодії.

Умовно шкали соціальних очікувань особистості можна розділити на дві частини. До першої частини входить три шкали, що представляють собою відображення змістових складових структурно-функціональної моделі соціальних очікувань особистості: соціально-психологічних особливостей обізнаності особистості про передбачуваний перебіг подій, соціально-

психологічних особливостей ставлення до учасників міжособистісної взаємодії, соціально-психологічних особливостей регуляції особистістю міжособистісної взаємодії. Шкала рівня обізнаності про передбачуваний перебіг подій (ОП_о) відображає соціально-психологічні особливості обізнаності особистості про передбачуваний перебіг. Сумарна кількість балів, яку підліток може набрати за твердженнями цієї шкали, становить від 4 до 28. Для даної шкали пропонуємо застосовувати такі експериментально отримані та обґрунтовані показники: низький рівень: 4–16 балів; середній рівень: 17–24 бали; високий рівень: 25–28 балів.

Шкала рівня очікуваного ставлення до учасників міжособистісної взаємодії (ОС_о) – відображає соціально-психологічні особливості ставлення підлітків до однолітків міжособистісної взаємодії. Сумарна кількість балів, яку підліток може набрати за твердженнями цієї шкали, становить від 3 до 21. Для даної шкали пропонуємо застосовувати такі експериментально отримані та обґрунтовані показники: низький рівень: 3–9 балів; середній рівень: 10–17 балів; високий рівень: 18–21 бал.

Шкала рівня очікуваних результатів діяльності (ОР_о) відображає соціально-психологічні особливості регуляції особистістю міжособистісної взаємодії. Сумарна кількість балів, яку підліток може набрати за твердженнями цієї шкали, становить від 7 до 49. Для даної шкали пропонуємо застосовувати такі експериментально отримані та обґрунтовані показники: низький рівень: 7–31 бал; середній рівень: 32–44 бали; високий рівень: 45–49 балів.

Другу частину утворює зведена шкала рівня соціальних очікувань особистості (РСО_о), яка дозволяє визначити один з найважливіших параметрів соціальних очікувань особистості – його рівень за формулою:

$$PCO_o = OP_o + OC_o + OR_o \quad (1.1)$$

де, РСО_о – рівень соціальних очікувань особистості; ОП_о – рівень обізнаності про передбачуваний перебіг подій; ОС_о – рівень очікуваного ставлення до учасників міжособистісної взаємодії; ОР_о – рівень очікуваних

результатів діяльності. Рівень соціальних очікувань підлітка має три параметри: низький знаходиться в межах від 14 до 62 балів, середній – від 63 до 82 балів і високий – 83–98 балів.

Характеристика рівнів соціальних очікувань особистості. Підліток з *високим рівнем* чітко орієнтуються у соціально-психологічній реальності, зважають на очікування інших стосовно себе, володіють високим рівнем розвитку соціальної рефлексії, об'єктивно сприймати і відобразити плин подій повсякденного життя. Помірний та високий реалістичний рівень домагань поєднується з переконаністю в цінності своїх дій, в прагненні до самоствердження, у відповідальності, в корекції невдач за рахунок власних зусиль, у наявності стійких ціннісно-сміслових та життєвих орієнтацій, зважених планів на майбутнє. Здатні аргументовано висловлювати власну точку зору, вміють відстоювати її, навіть якщо вона не збігається з думкою інших авторитетних осіб. Налаштовані на успіх, розраховують свої сили і вміють зіставити свої зусилля з цінністю досягнутого. Вміють прогнозувати перебіг подій, розраховувати варіанти виходу зі скрутного становища.

Середній рівень підлітків сигналізує про вміння орієнтуватися у соціально-психологічній реальності, враховувати очікування інших стосовно себе, володіння чітким уявленням про очікуваний перебіг подій. Іноді усвідомлення своїх сильних сторін, себе як цінності дещо превалює над здатністю критично оцінити ситуацію і прийняти єдине правильне рішення. У міжособистісній взаємодії і спілкуванні здатні йти на компроміс, вміють узгоджувати власні інтереси з інтересами інших. Підлітки з низьким рівнем недостатньо орієнтуються у соціально-психологічній реальності. Їх соціальні очікування здебільшого є нечіткими, розмитими і почасти набувають пасивного фонового змісту. Зазвичай володіють наближеними уявленнями про ймовірні варіанти сценаріїв розвитку подій. Іноді простежується надмірне ставлення до себе як до самоцінності. Поведінка таких осіб часто супроводжується конфліктністю, конвергентністю, надто високою вимогливістю до інших, і в той же час з заниженими вимогами до себе. Такі

соціальні очікування призводять до неефективної спільної діяльності, до труднощів в міжособистісній взаємодії.

Низький рівень домагань позначається на мотивації. Невпевненість, боязнь труднощів, іноді переоцінка себе, своїх можливостей – всі ці чинники формують низький рівень соціальних очікувань особистості [2].

На підставі отриманих результатів можна зробити такі висновки: високий рівень соціальних очікувань спостерігається у 15 із 83 учнів, що складає 18,0% від загальної групи досліджуваних. Середній рівень виявлено у 56 учасників із 83, що складає 67,5% та є найвищим показником. Низький рівень соціальних очікувань виявлено у 12 із 83 респондентів, що складає 14,5% з поміж усіх досліджуваних.

Результати методики «Минуле, теперішнє, майбутнє». Метою даної методики є дослідження психологічного часу особистості та часової спрямованості. Результати методики можна інтерпретувати спираючись на такі положення:

1) Інтерпретація структури малюнка (кого малює, як малює, хто знаходиться поруч, розташування намальованої людини, оцінка відстаней).

2) Інтерпретація особливостей зображення (кількість деталей тіла, декорування, кількість використаних кольорів, розмір зображуваного об'єкта, особливості зображення частин тіла).

3) Інтерпретація процесу малювання (послідовність малювання, послідовність малювання деталей, стирання, повернення до вже намальованих об'єктів, деталей, фігур, паузи, спонтанні коментарі).

На підставі аналізу отриманих результатів можна зробити такі висновки: високий рівень часової спрямованості та психологічного часу спостерігається у 24 із 83 підлітків, що складає 28,9%, середній рівень складає 39 із 83 респондентів (47,0%) та низький рівень часової спрямованості мають 20 із 83 підлітків, що складає 24,1%. Цікавим фактом є також те, що кольорових малюнків виявлено 6 із 83 (7,2%).

Висновки. Проаналізувавши результати за двома методиками, можна зробити висновки, що значна частина підлітків має достатньо високий рівень соціальних очікувань та спрямована на майбутнє. Кількісний аналіз емпіричних даних дозволив встановити, що у рівень соціальних очікувань є вищим у досліджуваних 14–15 років, а спрямованість на майбутнє навпаки вища у школярів 11–13 річного віку. Їх уява набагато ширша і яскравіша та саме в них частіше зустрічаються кольорові малюнки, що не можна сказати про старших респондентів.

У перспективі дослідження плануємо також вивчити соціально-психологічні очікування у респондентів юнацького віку та порівняти з результатами підлітків.

Література:

1. Попович І. С. Конструювання особистістю моделі очікуваного майбутнього. *Науковий вісник ХДУ. Серія : психологічні науки*. Херсон : ВД «Гельветика». 2015. Вип. 6. С. 145–154.
2. Попович І. С. Психологія соціальних очікувань особистості : *автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. психол. наук* : СНУ імені Володимира Даля МОН України. Северодонецьк, 2017. 40 с.
3. Попович І. С. Соціальні очікування особистості як регулятор соціально-психологічної реальності. *Актуальні проблеми психології*. К. Фенікс. 2016. С. 138–143.
4. Попович І. С. Феномен ціннісно-орієнтаційної єдності в групі курсантів. *Проблеми заг. та пед. психол.* К. 2002. Т. IV. Ч. 5. С. 203–209.
5. Соціокультурні та психологічні вектори становлення особистості: *колективна монографія* / О. Є. Блинова, С. І. Бабатіна, Т. М. Дудка, А. М. Одінцева та ін. / відпов. ред. О. Є. Блинова. Херсон : ФОП Вишемирський В. С. 2018. 428 с.